

Differentiering och heterogenitet

- Lärares arbetsvillkor i kommunal och fristående huvudmannakontext

Karolina Parding och Anna Berg Jansson

Styrningen av och i välfärdssektorn förändrades grundligt i början av 1990-talet. I utbildningssektorn manifesterade sig styrningsförändringarna främst via den så kallade kommunaliseringen och via den så kallade friskolereformen. I praktiken innebär detta en ny styrningskontext i form av en rad olika arbetsgivaraktörer, såväl privata som offentliga. För yrkesverksamma lärare innebär detta nya arbetsgivarlandskap och förändrade förutsättningar och villkor i arbetet. I artikeln diskuteras lärares arbetsvillkor i relation till rådande styrningskontexter utifrån ett professionssociologiskt ramverk med fokus på differentiering och heterogenitet, samt med inspiration från det arbetsgeografiska fältet med fokus på spatial organisering av arbete.

Nyckelord: lärare, arbetsvillkor, styrning, differentiering, heterogenitet, spatial organisering

Denna artikel handlar om lärares arbetsvillkor i relation till förändrad styrning och organisering av lärares arbete, via kommunaliseringen och friskolereformen. Detta med utgångspunkt i ett professionssociologiskt perspektiv. Välfärdsprofessionella utgör viktiga yrkesgrupper i samhället, vilket blivit tydligt inte minst i samband med covid-19-pandemin. Välfärdsprofessionella har också beskrivits i termer av nyckelaktörer i kunskapsintensiva organisationer och i samhället i stort (se till exempel Bourgeault,

Benoit, & Hirschhorn, 2009; Muzio, Brock, & Suddaby, 2013). Kamp (2016:1) argumenterar för att "Welfare professions, encompassing public sector occupational

FÖRFATTARE

Karolina Parding, professor, Institutionen för ekonomi, teknik, konst och samhälle, Luleå tekniska universitet, karolina.parding@ltu.se

Anna Berg Jansson, lektor, Institutionen för ekonomi, teknik, konst och samhälle, Luleå tekniska universitet, anna.jansson@ltu.se

groups such as doctors, nurses, teachers and social workers, constitute one of the backbones in the development of the Nordic welfare states”. Med utgångspunkt i ovanstående är det därför av hög relevans att undersöka villkoren i och för lärares arbete i relation till rådande styrningsmässiga kontext. Den styrningsmässiga kontexten utgörs alltså dels av kommunaliseringen, dels av friskolereformen, vilket innebär att yrkeskategorin lärare i dag är anställda och däri i hög grad styrda av en rad olika arbetsgivaraktörer. Här antas dels lokala omständigheter kopplade till varje specifik kommuns situation vara en central aspekt av hur arbetsvillkor upplevs. Andra centrala aspekter som kopplar till friskolereformen är val, konkurrens, privatisering och marknadisering. Innan reformerna var utbildningssektorn statligt och därmed centralt styrd, och endast en knapp handfull privata skolor utanför det reguljära systemet fanns. Det kan argumenteras för att exakt lika villkor aldrig funnits i alla skolor – vare sig som arbetsplats för lärare och eller som utbildningsplats för eleverna. Innan kommunaliseringensreformen och friskolereformen kan dock likvärdigheten antas ha varit större, då styrningen och organiseringen var mer centralt reglerad.

Inom det professionssociologiska fältet har en rad forskningsgap identifierats under senare tid, exempelvis har kontextualiserade studier, med fokus på profession i relation till organisation efterfrågats (se till exempel Adams, 2015; Muzio et al., 2013; Svensson, 2008), så även jämförande studier (se till exempel Adams, 2015; Brante, 2013). Vidare efterfrågas nya teoretiska och analytiska perspektiv för att förstå professioners och professionellas roll, relaterat till de villkor och omständigheter under vilka professionella verkar i dag (Bellini & Maestripieri, 2018). Tidigare har professioner och professionellas villkor nämligen ofta studerats med ett implicit antagande om att en och samma profession verkar under samma villkor och den specifika kontexten har sällan tagits i beaktande. I denna artikel är ambitionen att bidra till det professionssociologiska fältet via ett fokus på professionellas arbetsvillkor. Detta dels genom att empiriskt visa på kontextens betydelse för upplevelsen av arbetsvillkor, dels genom att teoretiskt söka förklara dessa upplevelser med hjälp av begreppen differentiering och heterogenitet. Vidare används också det arbetsgeografiska begreppet spatial organisering för att utveckla och förstå pågående differentiering och heterogenitet. Arbetsgeografi används här som en översättning av det engelska labour geography, en teoribildning vilken kortfattat handlar om hur man kan förstå hur arbetet är organiserat i tid och rum. Med spatial organisering avses här var arbetet utförs, i vilken lokal och regional kontext arbetsplatsen är situerad.

I Sverige har en rad styrningsreformer genomförts i välfärdsprofessionellt arbete, inte minst lärarprofessionen under 1990-talet. Undersökningar om lärares arbetsvillkor finns redan. Exempelvis presenteras flera olika studier i tidskriften Arbetsmarknad och arbetsliv (se till exempel Bäckström, 2021; Frostensson &

Englund, 2021; Kjellström, Almqvist, och Modin, 2016; Larsson & Löwstedt, 2021; Lindgren, 2013; Ljungblad och Näswall, 2009). I denna artikel söker vi bidra med något nytt genom att kombinera ett professionssociologiskt- och arbetsgeografiskt ramverk. *Mer specifikt är syftet att beskriva och diskutera lärares upplevelser av arbetsvillkor i relation till olika huvudmannaktörer och arbetsplatskontexter. Hur beskriver gymnasielärare sina arbetsvillkor och däri styrningen av sitt arbete, såsom de relaterar till huvudmannaktör och arbetsplatskontext? Hur kan dessa beskrivningar förstås med utgångspunkt i begreppen differentiering och heterogenitet, samt det arbetsgeografiska begreppet spatial organisering av arbetet?*

Artikeln inleds med en exposé över tidigare forskning om lärares arbetsvillkor i relation till de aktuella reformerna, inklusive en presentation av den teoretiska ram genom vilken lärarnas röster tolkas. Vidare beskrivs studiens metod. Slutligen presenteras resultaten, vilka sedan också diskuteras med hjälp av begreppen differentiering, och heterogenitet och också det arbetsgeografiska begreppet spatial organisering av arbetet.

TIDIGARE FORSKNING OCH TEORETISKT RAMVERK – DIFFERENTIERING OCH STYRNINGSLOGIKER

Nedan beskrivs tidigare forskning om lärares arbetsvillkor i relation till kommunaliseringen och friskolereformen.

Fredriksson (2009; 2010) har studerat lärares roll i relation till friskolereformen. Hans forskning utgick från ett statsvetenskapligt perspektiv och fokuserade på hur lärares myndighetsutövning påverkades av marknadsiseringen av den svenska skolan och han visade att lärares *attityder* till yrket påverkats av densamma. I en av våra egna tidigare intervjustudier har vi också visat på hur olika styrningslogiker samexisterar i lärares vardagliga arbetssituation (professionens, byråkratins och marknadens), ibland utan problem, men ofta på kollisionkurs (Parding & Lundström, 2011). Vidare, i en tidigare översiktsartikel (Parding & Berg-Jansson, 2016) om lärares arbetsvillkor i relation till friskolereformen visar vi på att tidigare empirisk forskning i stort handlar om följande teman: löneläge i relation till huvudmannakontext (se till exempel Hensvik, 2010; 2012), vilka lärare som söker sig till vilka olika typer av arbetsplatskontexter (Hensvik, 2010, Karbownik & Martinson, 2014), vad olika arbetsplatskontexter karaktäriseras av (Hartman, 2011), förekomsten av otillbörlig påverkan uppdelat på huvudmannakontext (LR, 2011b; LR, 2014), förekomsten av nya och konkurrensrelaterade arbetsuppgifter (se till exempel Frostenson, 2011; LR, 2011b), planeringsförutsättningar i relation till fluktuerande elevantal (Skolverket, 2010), samt i vilken huvudmannakontext arbetstillfredsställelsen är högst (Hanspers & Hensvik, 2011; Vlachos, 2011).

Kontextens betydelse har även diskuterats tidigare, dock inte utifrån ett professionssociologiskt perspektiv. I en studie med fokus på såväl elever, lärare

som övrig skolpersonal visade det sig att friskolereformen verkade ha haft effekt kanske inte främst baserat på om en lärare arbetar i privat eller offentlig huvudmannakontext, utan snarare verkade de lokala och regionala omständigheterna vara mer centrala (se till exempel Lundström & Holm, 2011; Lundahl, Erixon Arreman, Holm & Lundström, 2014). I våra egna studier har vi sett att lokala och regionala omständigheter kan utgöras av en kommuns och skolas geografiska läge, hur elevunderlaget ser ut storleksmässigt och däri konkurrenssituationsmässigt, samt hur kommunens ekonomi ser ut, men också hur stor eller liten och ny eller gammal en arbetsplats är (Parding, Berg-Jansson, Sehlstedt, McGrath-Champ & Fitzgerald, 2017). Nyare exempel som också indikerar differentiering och heterogenitet presenteras i till exempel Kjellström et al. (2016), som visar att lärare som arbetar på fristående skolor skattar sig ha bättre arbetsvillkor och bättre hälsotillstånd än lärare i offentlig sektor. Bäckström (2021) bekräftar via en aktuell kvantitativ studie liknande resultat, det vill säga att upplevelsen av arbetsmiljön tenderar att vara bättre i fristående huvudmannakontexter. Detta förklaras, i alla fall delvis, med att förklarats med att elevunderlagen skiljer sig åt mellan kommunala och fristående aktörer, där fristående aktörer generellt sett har en högre andel 'starka elever'. Här kan man tala om ett differentierat elevunderlag som påverkar villkoren i arbetet för lärarna. Även Larsson och Löwstedt (2021) argumenterar för att det finns signifikanta skillnader i arbetsvillkor mellan olika skolor, vilka förklaras av den förändrade styrningen av skolan som arbetsorganisation. Frostenson och Englund (2021) använder sig av en professionssociologisk ansats. De visar på förekomsten av mätningar av lärares arbetsprestationer och utvärderingar av lärares arbete, på individnivå. De visar också på att det finns en stor variation i olika skolor och menar att detta är ett uttryck för en pågående differentiering. Dessa tidigare studier tillsammans indikerar att vi i dag kan tala om en reell differentiering i arbetsvillkor, med heterogenitet som följd, där även spatial organisering av arbetet – var en arbetsplats är belägen och dess lokala omständigheter, förefaller påverka upplevelsen av arbetsvillkoren.

Lärares och andra välfärdsprofessioners arbetsvillkor kan förstås ur en rad olika perspektiv. Inom professionssociologin har professionellas arbetsvillkor beskrivits som situerade i kontexten av olika styrningslogiker, närmare bestämt av professionens, organisationens och idag även marknadens logiker (se till exempel Evetts, 2006; Freidson, 2001). Ibland förefaller dessa logiker kunna samexistera sida vid sida tämligen oproblematiskt och ibland verkar kollisioner uppstå. Teorierna om olika styrningslogiker har sina förtjänster, inte minst i att identifiera just att och hur professionellt arbete är situerat i en kontext av *olika* styrningslogiker samtidigt. Samtidigt har variationer kopplade till specifik lokal och regional kontext ofta hamnat i skymundan.

Med utgångspunkt i ovan beskrivna tendenser till skillnader menar vi att det därför är lämpligt att diskutera arbetsvillkoren via begreppen differentiering och heterogenitet, men också spatial organisering. Komplexiteten gällande arbetsvillkor förefaller vara stor utifrån olika grader av professionens, byråkratins och marknadens logiker, tillsammans med andra omkringliggande omständigheter. Detta tillsammans kan sägas bidra till differentiering och heterogenitet, det vill säga olika typer av olikheter. Differentiering kan ses via tre dimensioner, inom, mellan och bortom professioner. Differentiering *inom en profession handlar om en ökande differentiering* vilken sker inom professionella yrkeskategorier, till exempel bland sjuksköterskor som kan jobba sida vid sida på samma arbetsplats, där somliga är tex. regionanställda, medan andra är bemanningsanställda. Detta i sin tur innebär delvis olika arbetsvillkor, med inslag av heterogenitet som resultat (Berg-Jansson & Engström, 2017; Berg-Jansson, Engström & Parding, 2020). Här handlar det alltså om och hur arbetsvillkoren karaktäriseras av olikheter inom en och samma profession. Differentiering *mellan professioner* ”concerns the geographies of professional groups, focusing on the institutional factors that affect inter-professional relationships and increase the distance between professional groups” (Parding, Maestriperi & Bellini, 2021:2). Differentiering *mellan* handlar alltså om att vissa professionella yrkesgrupper fortfarande kan ses som privilegierade, medan andra har anställningsvillkor och kanske också arbetsvillkor som kan betecknas som prekära. Differentiering *bortom* professionen är den tredje dimensionen, där det finns samhällseliga och däri arbetslivsmässiga differentierande styrningstendenser. I lärarprofessionens fall handlar det om till exempel privatisering, marknadisering, val, konkurrens och individualisering. I den här artikeln är fokus på differentiering *inom* en profession och handlar om hur arbetsvillkor formas i enskilda huvudmannakontexter samt hur en specifik arbetsplats lokala och regionala omständigheter ser ut. Utifrån detta kan villkoren antas falla ut olika i olika arbetsplatskontexter.

Differentieringsbegreppet tangerar teoribildningen om arbetets spatiala och temporala organisering – den arbetsgeografiska analysramen – för hur arbetet och villkoren som omgärdar arbetet blir i olika kontexter. Ellem (2016:932) belyser denna vikt: ”where work literally takes place is important”. Ett konkret exempel på fördelarna med att undersöka professionellt arbete med spatiala aspekter i beaktande är Halford och Leonards (2006) studie om professionella inom NHS i Storbritannien, där de visar på vikten av dessa aspekter i en analys av hur “work subjectivities” tar sig uttryck i olika organisatoriska och geografiska kontexter. “Organizations are also located within particular locales, themselves carrying embedded meanings, opportunities, and practices. These are interconnected across space to other places, regionally, internationally and even globally, offering other resources for constructing meaning and subjectivity” (2006:661). När det gäller

just välfärdsprofessionella blir det därför viktigt att se till hur villkoren i arbetet påverkas av omgivande kontext, till exempel lokal arbetsplatskontext, men också regional kontext, inom vilken arbetsplatsen och arbetet är situerat. Genom detta angreppssätt blir tendenser till differentierade och heterogena villkor synliga. Sociologisk forskning med utgångspunkt i ”socio-spatial thinking” har också efterfrågats, se till exempel Fuller och Löw (2017:469). I föreliggande artikel söker vi bidra till efterfrågan på kontextualiserande perspektiv i professionssociologifältet.

METOD

Artikeln baseras på en kvalitativ intervjustudie med gymnasielärare (och rektorer, intervjuerna med rektorerna används dock inte inom ramen för denna artikel) i de tre mest vanligt förekommande marknadstyperna. Skolverket (2011; 2012) har identifierat sex typer av skolmarknader, siffrorna inom parentes indikerar antal marknader vid undersökningstillfället: storstadsområden (34), större regionala centrum (27), mindre regionala centrum (87), större lokala centrum (56), mindre lokala centrum (70) och kommunala centrum (16). Marknadstyperna i sig är baserade på den lokala skolmarknadens storlek i termer av antal elever totalt sett, men också andra regionala karaktäristika (Skolverket, 2011; 2012). Varje skolmarknad består av minst en kommun, men ofta två eller fler. 2009 identifierade Skolverket 94 skolmarknader i landet, vilka 2014 hade blivit 83 till antalet (Skolverket, 2016). Detta indikerar att skolmarknader är dynamiska, det vill säga förändringar sker över tid. De tre valda skolmarknaderna i denna studie binds ihop geografiskt, det vill säga ligger geografiskt angränsande till varandra i en svensk region. Skolorna i studien, åtta totalt, är situerade på orter av olika storlek, med bland annat olika grad av centralitet och periferi, vilket innebär olika lokala omständigheter.

Marknadstyp	Storlek på kommunen*	Antal gymnasieskolor i kommunen	Studiens skolor	Skolstorlek*	Skolans kodnamn
Mindre lokalt centrum	Mindre än 15.000 invånare, minskande invånarantal	En kommunal skola	1 kommunal	~ 100 lärare < 1000 elever	MLC Kommunal
Större lokalt centrum	15.000-40.000 invånare, förhållandevis stabilt invånarantal	Ett mindre antal kommunala och fristående skolor	2 kommunala 1 fristående	~ 100 lärare < 1000 elever	SLC Kommunal 1
				~ 100 lärare < 1000 elever	SLC Kommunal 2
				~ 10 lärare < 100 elever	SLC Fristående
Mindre regionalt centrum	40.000-200.000, växande invånarantal	Ett flertal kommunala och fristående skolor	2 kommunala 2 fristående	~200 lärare < 2000 elever	MRC Kommunal 1
				~100 lärare < 1000 elever	MRC Kommunal 2
				~ 10 lärare < 100 elever	MRC Fristående 1
				~ 10 lärare < 100 elever	MRC Fristående 2

Tabell 1. Beskrivning av studiens skolor.

* Beskrivningen baseras på SKLs (2016) kommunkategorisering.

** Siffrorna är hämtade från Skolverket och av anonymiseringskäl avrundade. Antal lärare avser heltidsanställning, vilket innebär att det kan finnas fler lärare totalt, om flera har deltidsanställningar.

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik/sok-statistik-om-forskola-skola-och-vuxenutbildning>

Då mycket av tidigare forskning om lärare i relation till friskolereformen varit situerade i storstadscontext där förekomsten av friskolor är som störst och där konkurrensen därav också kan antas vara mest påtaglig, valde vi en annan väg och fyller därmed ett empiriskt kunskapsgap. Vår studie är alltså i stället ett nedslag i de tre mest vanligt förekommande marknadstyperna, mindre regionala centrum (MRC), mindre lokala centrum (MLC) och större lokala centrum (SLC). Totalt åtta skolor, såväl kommunala som fristående, på dessa tre skolmarknader ingår i studien. I och med valet av dessa tre marknadstyper möjliggör vi för att möta ett teoretiskt kunskapsgap, då dessa olika marknadstyper gör att vi kan identifiera

skillnader (differentiering och heterogenitet) och likheter kopplat till specifik arbetsplatskontext.

I MRC fanns det ett flertal både kommunala och fristående arbetsplatser, vi valde att inkludera två arbetsplatser som drevs i kommunal regi, och två som drevs av fristående arbetsgivaraktörer. Dessa refereras till som 'MRC Kommunal 1', MRC Kommunal 2', MRC Fristående 1', och 'MRC Fristående 2'. I SLC, sökte vi inkludera lärare från två arbetsplatser som drevs i kommunal regi, och två som drevs i fristående regi. Detta motsvarade också det totala antalet kommunala arbetsplatser i kommunen. Det fanns endast ett par mindre fristående skolor i kommunen, en av dessa valde att medverka. Dessa arbetsplatser kallas 'SLC Kommunal 1', 'SLC Kommunal 2', och 'SLC Fristående'. Slutligen, MLC utgörs i stället av en glesbygdskommun där det endast fanns en enda arbetsplats, en arbetsgivaraktör, refererad till som 'MLC Kommunal'. Inom ramen för denna artikel använder vi oss av intervjuer med totalt 30 lärare, 17 kvinnor och 13 män. Lärarna hade olika lång tid i yrket, från några år till över 30 år. De flesta hade endast arbetslivserfarenhet av den huvudmannatyp de vid intervjutillfället arbetade inom, medan fyra hade erfarenhet av att arbeta för såväl kommunal som fristående huvudman.

Intervjuerna handlade om följande teman: organisering av arbetet, styrning av arbetet, villkor för kompetensutveckling, etik i relation till marknad, samt möjligheter och hinder med skolvalssituationen. Intervjuerna tog ungefär en timme och genomfördes en och en förutom vid ett par tillfällen då det passade intervjupersonerna bättre att intervjuas tillsammans. Intervjuerna spelades in och skrevs ut ordagrant. Analysfasen innefattade att författarna läste intervjuutskriften upprepade gånger och i samband med detta identifierade fynd som handlade om uttryck för väldigt olika upplevelser av arbetsvillkor, vilket i analysfasen kopplades till begreppen differentiering, heterogenitet och spatial organisering av arbetet. Vi utgick från Gibbs (2007) modell av tematisk analys, där vi gick från deskriptiva koder till analytiska teman.

Det kan också noteras att studien utgick från gällande etiska riktlinjer i form av information, samtycke, konfidentialitet samt användning. Då studien syftar till att visa på den komplexitet inom vilken lärares upplevelser av styrning och arbetsvillkor kan förstås, är generalisering av analytisk karaktär, snarare än statistiska (Yin, 1994).

RESULTAT – DIFFERENTIERADE OCH HETEROGENA ARBETSVILLKOR I EN KOMPLEX KOMPOTT

De intervjuade lärarnas resonemang kring sina arbetsvillkor i relation till den styrningsmässiga kontext inom vilken de är situerade ter sig tämligen motstridiga. Ett slags 'å ena sidan, å andra sidan'-förhållande framträder. Detta resultat överensstämmer också med till exempel Bäckström (2021), som via en större kvan-

titativ studie lyfter fram att genomsnittliga likheter och skillnader förstås finns, men att bilden vid djupare analys visar sig vara mycket mer komplex. Analysen visar att även om upplevelser av arbetsvillkor kan kopplas till huvudmannaktör, finns det också andra aspekter av relevans, tex. arbetsplatsens spatiala placering och organisering samt storlek som verkar ha betydelse för upplevelserna. Mer konkret handlar resultaten om att alla upplever sig vara styrda, i händerna på en marknad, om än på olika sätt. Detta utifrån de olika styrningsmässiga kontexter av val, konkurrens, privatisering och marknadisering, som lärarna är situerade i, där olika arbetsplatskontexter kännetecknas av olika grader av exempelvis konkurrens. Vidare verkar arbetsvillkoren upplevas olika beroende av lokala och regionala omständigheter, exempelvis specifik arbetsgivares ekonomiska situation. Utöver detta, mycket förenklat, ger lärare i fristående skola uttryck för att vara fria i det pedagogiska arbetet, men inte som anställda och vice versa gäller för lärare i kommunala arbetsplatskontexter.

I HÄNDERNA PÅ EN MARKNAD

Vid frågan om hur lärarna upplever sina arbetsvillkor framträder styrdokumentet som centrala i vad som styr arbetet, vilket knappast förvånar. Samtidigt framträder en bild av att lärarna generellt sett inte upplever sig vara styrda i sin arbetsvardag, att den styrningskontext – med val, konkurrens, privatisering och marknadisering samt lokala omständigheter - inom vilken de verkar inte riktigt märks av. Ett exempel på detta beskrivs via en lärare som arbetar i en större kommunal arbetsgivarkontext där elevtillströmningen är hög: ”Jag upplever inte att det är någon som styr mig” (SLC Kommunal 1). Möjligen är detta ett uttryck för att man är så inne i de villkor och omständigheter som omgärdar arbetet, att man inte riktigt ser eller tänker på att reformerna medfört effekter. Det kan också tänkas handla om att denna lärare arbetar i en populär skola med hög elevtillströmning i en kommun med god ekonomi och däri också en arbetsorganisation med förhållandevis god ekonomi. Den geografiska och däri spatiala organiseringen av denna arbetsplats förefaller bidra till dessa upplevelser.

Ett annat och närmast diametralt motsatt exempel på hur arbetsvillkoren upplevs, i relation till vad som styr arbetet, handlar om den position i vilken skolan och/eller vissa av dess utbildningsprogram är situerade i. En lärare i en kommunal skola i en kommun med ekonomiska bekymmer, där kommunens befolkningstal utgörs av en nedåtgående trend, pratar om hur detta i praktiken påverkar arbetet. Det pedagogiska visionsarbetet och det operativa arbete som ska följa på det upplevs inte rymmas.

För mig känns det som att jag har efterlyst en pedagogisk vision för X-skolan som är förankrad i ja kanske att höja resultaten, men på vilket sätt. Så, jag saknar en pedagogisk vision. För att som det har varit de senaste åren, så har vi varit väldigt koncentrerade på överlevnad. (*MLC Kommunal*)

Arbetet beskrivs påverkas av krafter som ligger helt utanför lärarna och skolan i sig, att det totala elevantalet i denna rurala kontext, tillsammans med kommunens ansträngda budget, medför att mycket i det dagliga arbetet handlar om budgetfrågor snarare än pedagogiska frågor. Här är det kanske inte så mycket huvudmannen i sig, som det geografiska läget och dess omständigheter som styr att lärarna inte upplever sig kunna fokusera på pedagogik, utan på hur de ska navigera i kontexten av att arbeta i en kommun med stora ekonomiska besparingskrav. Skolans besparingskrav kan också ur ett arbetsgeografiskt perspektiv tänkas påverka orten i ytterligare negativ riktning - om utbildningsmöjligheterna upplevs som dåliga av kommunmedborgarna kan dessa tänkas söka sig till andra större orter där de tycker att förutsättningarna är bättre. Jämför vi det första citatet från en lärare i SLC kommunal 1, är skillnaden påtaglig - villkoren förefaller väsentligt heterogena. Den spatiala organiseringen av lärares arbete, belägna i olika arbetsplatskontexter, med olika lokala möjliggörande eller hindrande omständigheter förefaller generera närmast diametralt olika upplevelser av arbetsvillkoren.

Att vara i händerna på en marknad tar sig också uttryck i nya arbetsuppgifter - marknadsföring. Här finns tydliga uttryck för att detta är en arbetsuppgift man inte tycker sig ska behöva ägna sig åt. Exempel på detta tecknas i uttryck såsom ”Jag kan se svårigheter med friskolesystemet... [...] alla de här marknadsåtgärderna som tas av oss [lärare] inte minst, är oerhört kostnads..., ja de tar jättemycket resurser i anspråk” (MRC Fristående 1) är en beskrivning av en lärare som arbetar vid en mindre och fristående arbetsplatskontext. Denna syn delas av lärare i båda huvudmannakontexterna. En lärare som arbetar i en större - och populär - kommunal arbetsplatskontext berättar:

Det finns väl en grej som jag tycker är väldigt svår att hantera och det är ju det att sedan friskolorna och sedan gymnasievalet så blev det väldigt mycket friare, över huvud taget, så får jag ju kliva helt ur min lärarroll några gånger per år och i stället bli marknadsförare. Och det är inget jag är intresserad av, det är inget jag är utbildad för. (MRC Kommunal 2)

Frågan om vad intervjupersonerna beskriver och uppfattar som nya och illegitima arbetsuppgifter har det rapporterats om tidigare (se till exempel Bejerot, Forsberg Kankkunen & Hasselbladh, 2015; Parding & Lundström, 2011). Även om denna upplevelse av illegitima arbetsuppgifter återfinns hos både fristående och kommu-

nala huvudmän kan uttrycken skilja sig åt beroende på exempelvis söktryck. Sammantaget illustrerar detta också hur skillnaderna i upplevelse av arbetsvillkor inte bara beror på huvudmannakontext utan också andra omständigheter, såsom om arbetsplatsen är geografiskt belägen på en ort med starkt eller vikande elevunderlag, inklusive om den specifika skolan har högt eller lågt söktryck. Detta förefaller skapa heterogena villkor i arbetet.

Utöver konkreta nya arbetsuppgifter i form av marknadsföring blir det också tydligt att konkurrenssituationen är inbäddad i verksamheten i dag, eller kanske snarare att lärarna är inbäddade i en kontext av konkurrens. ”Den [konkurrensen] påverkar oss ju inte i det dagliga arbetet egentligen tycker jag. Men, det finns ju, det är ju något som ligger i botten, det finns ju en konkurrenssituation” (MRC Kommunal 2) beskriver en lärare vid en större – och populär – kommunal arbetsplatskontext. Det finns dock uttryck för hur konkurrenssituationen faktiskt får rent konkreta implikationer i det dagliga arbetet. Exempelvis beskriver lärare i skolor med litet eller vikande elevunderlag att de behöver göra allt de kan för att behålla de elever de har, och få in nya. Dessa lärare återfinns i vår studie främst, men inte enbart, hos fristående aktörer.

Det är klart att det finns en viss konkurrens, för det står ju och faller med litegrann med hur många elever vi får. Så det är klart att det blir konkurrens. [...]. Däremot så märker jag ju att, det här att, om det är en elev som vill komma in, så gör vi ju allt för att den personen ska komma in även om det kanske blir otroligt mycket extrajobb. (MRC Fristående 1)

Denna lärare fortsätter och beskriver att andra skolor med högt söktryck, som dessutom är stora, inte behöver bry sig på samma sätt. Villkoren blir heterogena. Vidare ger lärare vid såväl kommunala som fristående huvudmannakontexter uttryck för en press vad gäller betyg. Kanske inte att sätta ett visst betyg, men att i alla fall inte ge underkänt. Det finns ”något underförstått i att man inte ska sätta [F]” (SLC Kommunal 2) säger en lärare i en populär större kommunal arbetsplatskontext. Ett till uttryck för detta beskrivs av en annan lärare vid en fristående och mindre arbetsplatskontext, med ett förhållandevis lågt söktryck, som också varit vikande under senare år.

Jag tror att det finns en press på lärare att få igenom eleverna eftersom den [skolan] är konkurrensutsatt [...] det är inget man liksom pratar om, men man vet att det är viktigt att få igenom eleverna. Det är viktigt med skolans rykte. Så jag tror att det kan ligga under ytan ändå, även om det inte är uttalat [...] Det här måste gå bra, verksamheten måste gå bra, vi måste få igenom eleverna. (MRC Fristående 1)

Att otillbörlig påverkan är återkommande styrks bland annat via en enkätundersökning utförd av Lärarnas Riksförbund (2011b). En sammanfattande kommentar kring vad som styr en som lärare i dag kommer från en lärare som direkt relaterar villkoren i arbetet med att vara i händerna på en marknad, när hon svarar på frågan om vad som styr henne.

Jag höll på att säga kommunpolitiken. På sätt och vis, de val jag gör, de bedömningar som jag är satt att göra, de påverkas av det här övergripande målet att vi ska liksom vara en öppen och lockande skola, så då måste jag vara service-minded, jag måste hela tiden anpassa det pedagogiska målet utifrån något slags PR-tänk också. (MRC Kommunal 2)

Denna lärare arbetar på en större kommunal arbetsplats, med högt söktryck från elever, vilket indikerar att lärare oavsett huvudman och arbetsplatskontext på något sätt är situerade i händerna på en marknad. Detta tema kan sammanfattas i termer av att det, om än ofta implicit, finns en föreställning som genomsyrar verksamheterna som handlar om att saker och ting 'ska se bra ut'. Att saker ska framställas på ett fördelaktigt sätt, kanske särskilt utåt. Denna idé verkar finnas såväl hos kommunala som fristående huvudmän, som i mindre och större skolor, och skolor med högre och lägre söktryck. Däremot skiljer sig uttrycken i de olika arbetsplatskontexterna. Vi kan bland annat skönja en differentiering mellan å ena sidan lärare som inte ser att den pedagogiska aspekten av arbetet får plats, utan att den kärva ekonomiska situationen i kommunen där skolan är belägen tar över, till å andra sidan lärare i arbetsplatskontexter med god elevtillströmning, som inte verkar uppleva att omkringliggande konkurrensrelaterade omständigheter påverkar arbetsvillkoren negativt. Det ter sig som att alla på något sätt är i händerna på en marknadens logik. Lärarna kan sägas verka i en kontext av 'differentiering bortom professionen', där samhällsövergripande styrningsförändringar sker och påverkar arbetsvillkoren. Dessa förändringar kan beskrivas i termer av konkurrens, val, privatisering, marknadisering, men också individualisering.

UPPLEVELSER AV STYRNING I LÄRARARBETET

En annan dimension av hur lärare upplever sina arbetsvillkor handlar om det pedagogiska, undervisningen och dess för- och efterarbete. Den generella bilden är att lärarna ser sig som fria i det lilla, dvs. i det dagliga undervisningsarbetet. Vid närmare analys framträder dock nyanser. En grupp lärare ger uttryck för att känna sig fria i den pedagogiska gärningen, i själva arbetet som innefattar klassrumsarbetet inklusive dess för- och efterarbete. Det är företrädesvis men inte endast, lärare

som arbetar för fristående huvudmän, vid mindre arbetsplatser. En lärare som arbetar hos en fristående huvudman, beskriver arbetsvillkoren på följande sätt:

Det är en rätt så liten skola, jag skulle säga med en familjär attityd, många, många av besluten lärarna emellan och mellan skolledningen och lärare sker litegrann på informell basis och litegrann på lösa boliner. Det kan vara positivt, det kan också vara negativt. (MRC Fristående 1)

Samma lärare beskriver vidare att beslutsvägarna är korta och att han är väldigt fri i undervisningen där ingen närmare förankring gentemot ledningen, eller någon annan, krävs gällande vad och hur undervisningens ska göras.

Jag får ju, jag har ju, väldigt stor frihet på den här skolan i min yrkesutövning, hur jag lägger upp undervisningen, vad jag undervisar om, inom ramen för ämnesplaner, kursplaner alltså. Den friheten gillar jag. Det skulle jag säga är en viktig ingrediens till att jag trivs här. (MRC Fristående 1)

Denna beskrivning är återkommande för lärare som arbetar för fristående huvudman. Ett annat exempel ges av en lärare vid en annan fristående huvudmannaktör, även den en mindre arbetsplats. ”För att den [skolan] är ganska liten har man bra möjligheter att påverka också saker och ting som anställd. Det är korta vägar för att få beslut på saker och ting” (MRC Fristående 2). Det görs också jämförelser med större skolor, vilka i regel är kommunala. Lärarna i de fristående arbetsplatskontexterna menar att möjligheterna att påverka det dagliga arbetet blir mindre hos de kommunala huvudmännen. Samtidigt visar det sig att i dessa fristående skolor, vilka också är mindre arbetsplatser, är lärare ofta ensamma i sitt ämne, vilket ger en frihet genom att varken ledning eller andra ämneskollegor gör anspråk på insyn eller inflytande på hur en planerar sin undervisning. Men det bör noteras att det också kan vara negativt då det inte finns andra lärare, inom samma ämne att diskutera och utveckla undervisningen med - det blir den lilla skolans dilemma. ”Just det där med att utbyta idéer kan ju bli lite bekymmersamt när man är på en liten skola” (MRC Fristående 1) beskriver en lärare vid en mindre fristående huvudmannakontext där elevantalet gått ner de senaste åren.

Det finns också lärare som beskriver att den pedagogiska gärningen präglas av tungrodda byråkratiska processer som verkar kringskära friheten i att forma det pedagogiska arbetet. De små och dagliga besluten beskrivs som fria, men gällande det som rör organiseringen av arbetet, exempelvis rörande hur olika moment ska planeras och genomföras framträder en mer hindrande bild. En lärare i en större kommunal och populär arbetsplatskontext beskriver:

Sedan när det rör arbetslag, ämneslag, så är det ju, ja det är ju demokratiskt, men det kan också vara byråkratiskt, alltså det kan ju mala på rätt länge innan alla har sagt sitt och det kan ta lite tid. (MRC Kommunal 2)

Detta kan tänkas spegla att det är en kommunalt styrd verksamhet med fler nivåer av styrning och ledning, men även att det är en större arbetsplatskontext. Samma lärare som har erfarenhet av såväl fristående som kommunal arbetsgivare gör en konkret jämförelse med hur det var att arbeta för en fristående huvudman.

Alltså jag var ju betydligt friare i mitt eget agerande, alltså på den tiden struntade man ju blank i liksom om vi gjorde lika i ämnena [...] det viktiga där var att mina resultat som jag levererade på något sätt överensstämde med ett eventuellt nationellt prov [...]. Kunde jag sätta ett högt betyg, sätt det höga betyget, tveka inte. Det var ju så. Sedan la man sig inte i riktigt vad jag gjorde. (MRC Kommunal 2)

Denna lärare beskriver att skolan hade en ”extrem dragningskraft”, vilket gjorde henne friare, vilket hon kontrasterar med sin nuvarande stora kommunala och populära arbetsplats. Samtidigt som arbetet beskrivs som tungrott och byråkratiskt, eller kanske snarare organiseringen av arbetet, så framträder en bild av relativt sett frånvarande rektorer vid dessa större kommunala arbetsplatser. I det dagliga arbetet beskriver lärare som arbetar vid en kommunal och större arbetsplats att de är just fria, de ser inte att rektorerna leder arbetet så nära dem:

Leda tänker du. Det är ju en tendens att det blir en hel del administrativt för dem, så det är ju inte alltid man ser dem som pedagogiska ledare precis, inte att de är i klassrummet speciellt mycket. (SLC Kommunal 2)

En nästan rakt motsatt bild framträder i de fristående arbetsplatskontexterna, vilka också är mindre, där lärare beskriver att rektor finns i korridorerna och till och med sitter med sin dator och jobbar inne i klassrum där undervisning pågår.

Han [rektor] brukar ju vara med, alltså det är ju inte, eftersom vi är en så liten skola är han ganska mycket med i elevarbetet, han går runt här på skolan och morsar och sedan då är han även med på undervisningen, att han sitter med. Liksom att han sitter här inne [i ett klassrum] och jobbar i stället för på sitt kontor. Då får han både liksom höra hur man undervisar lite grann och han kan ha med det sedan och man får lite feedback på det. (MRC Fristående 2)

Frånvaron respektive närvaron av rektorer skiljer sig åt mellan de kommunala och de fristående skolorna. I de fristående huvudmannakontexterna verkar närvaron upplevas som ett stöd i arbetet medan i de kommunala huvudmannakontexterna verkar frånvaron upplevas som avsaknad av styrning och ledning och däri avsaknad av stöd i arbetet. Samtidigt beskriver lärarna i de kommunala arbetsplatskontexterna alltså att organiseringen av arbetet är väldigt styrd eller för byråkratisk. En dubbelhet kan identifieras med både upplevelser av styrning och avsaknad av styrning.

Även om ingen numerär generalisering kan göras, kan resultaten ses i termer av tendenser till hur lärare upplever villkoren för att utföra sitt arbete där kommunal och fristående arbetsplatskontext verkar innebära heterogena villkor för den pedagogiska aspekten av arbetet. Lärare i fristående huvudmannakontext upplever sig friare som lärare och lärare i kommunal huvudmannakontext upplever sig mer styrda. Resultaten kan med andra ord förstås i termer av differentiering inom professionen via uttryck för heterogena arbetsvillkor.

UPPLEVELSER AV STYRNING SOM ANSTÄLLD

En annan dimension av upplevelser av arbetsvillkoren framträder i egenskap av att vara anställd. Här handlar det dels om upplevelser av möjlighet att ha utrymme att prestera bättre eller sämre, dels uttrycka sin åsikt internt, men också externt.

Vad gäller att prestera bättre eller sämre i relation till anställningstrygghet finns uttryck för att det är mer förlåtande att arbeta för en kommunal huvudman, än en fristående aktör. En lärare som arbetar för en större och populär kommunal huvudman, och med egen tidigare erfarenhet av att arbeta för fristående huvudman, säger:

Det blir väldigt tryggt på det sättet, man kan ha dåliga dagar också på något sätt [...]. Det känns som att det ska till väldigt mycket innan man blir av med en anställning på en kommunal skola. Alltså det ska ha hänt väldigt mycket innan det. (SLC Kommunal 2)

Här framstår uppdelningen mellan kommunal och fristående arbetsplatskontext som tydlig. Anställningstryggheten som delvis kopplar till huvudman och delvis till generell elevtillströmning torde möjligen också kunna påverka känslan av möjlighet att uttrycka sin åsikt, även en kritisk sådan. Det finns lärare som ger uttryck för att de kan säga vad de vill utan risk för repressalier. En lärare som har erfarenhet från både fristående och kommunal huvudmannakontext beskriver att hon hos den kommunala arbetsgivaren känner sig fri att uttrycka sig och tycka annorlunda än ledningen. ”Här är man ju någonstans fri att tycka och säga, det var man inte där” (MRC Kommunal 2). Denna lärares erfarenhet av att arbeta

för en fristående arbetsgivaraktör var snarast motsatt, med en känsla av att känna sig censurerad att till exempel problematisera den egna verksamheten, både på arbetsplatsen och i det privata livet.

Jaa, säg inget utåt, håll käften. Det var ungefär det. Vi är bäst, gå med den idén annars, alltså säg inget annat, ifrågasätt inget, jag kunde också få den känslan att försök inte utveckla någonting utan att idén kommer från oss, för då är vi farligt ute. (MRC Kommunal 2)

En annan lärare, som själv arbetar i kommunal regi, men har vänner som arbetar för en fristående huvudmannaktör målar upp en liknande bild.

Jag har ett par goda vänner som jobbar på friskola, och när jag, jag uppfattar det som att man inte är så genomskinlig, jag tror inte att jag skulle trivas med det. Det som händer, för det händer ju såklart saker där också – allting löses inåt, och jag tycker att jag är lojal mot min arbetsgivare, även om det råkar vara kommunen, jag sitter inte på lördagsmiddagsbjudningar och pratar illa om min rektor eller något jag tycker är dåligt med vår skola, för jag tycker att så juste kan man vara. Men, jag uppfattar att på friskolorna är det ännu mer snävt och ännu mer instängt. (MRC Kommunal 1)

Denna lärare beskriver att hennes känsla är att hennes goda vänner inte pratar om sin skola när det rör saker som inte är positiva, ”du yppar aldrig något i allmänna diskussioner”, och menar att det för henne blir skulle vara en för stängd miljö. Samtidigt är bilden kanske inte så enkel. I en av våra tidigare undersökningar, en enkätstudie, framgick att lärare i aktiebolagsarbetsgivarcontext upplevde sig få mer stöd av rektor än de i kommunal huvudmannakontext. Bland kommunalt anställda lärare upplevde 55 procent att de helt och hållet eller till stor del upplevde sig få stöd i det dagliga arbetet, medan motsvarande siffra för aktiebolagsanställda lärare var hela 70 procent (Parding, Sehlstedt, Johansson, Berg-Jansson & Jakobsson, 2018). Möjligen kan detta spegla konkret stöd i det dagliga arbetet, snarare än upplevelse av frihet att uttrycka sin åsikt generellt.

Sammanfattningsvis kan konstateras att även om bilden inte är svart-vit, framkommer tendenser till att lärare i kommunala arbetsplatskontexter upplever sig friare som anställda, än de som arbetar för en fristående huvudman. Villkoren förefaller heterogena.

DISKUSSION OCH SLUTSATSER

Analysen visar på olikheter och däri komplexiteten i arbetsvillkor bland gymnasielärare i Sverige i dag, vilket i sig knappast förvånar. En bild av att alla på något sätt och vis är i händerna på en marknad, men att olika grupper av lärare beroende på vilka olika arbetsplatskontexter de är situerade i upplever sina

arbetsvillkor olika framträder. Mer konkret finns också uttryck för att lärare i vissa arbetsplatskontexter (fristående) ser sig fria i det pedagogiska arbetet men styrda som anställda, medan lärare i andra arbetsplatskontexter (kommunala) tvärtom ser sig friare som anställda, men mer styrda i det pedagogiska arbetet. Ambitionen har inte varit att fastslå att det per se finns en skillnad mellan lärare anställda av kommunala och fristående arbetsgivare. Ambitionen har snarare varit att via empirin spegla den komplexitet lärares arbetsvillkor karaktäriseras av i dag vilket gjorts via begreppen differentiering, heterogenitet och spatial organisering. Var en specifik arbetsplats är belägen, hur den är organiserad och hur lokala och regionala omständigheter ser ut förefaller nämligen också påverka arbetsvillkoren. Dessa resultat föranleder i sin tur en diskussion kring hur vi teoretiskt kan förstå dessa resultat, samt hur vi behöver ta oss an studier av välfärdsprofessionellas arbetsvillkor framgent.

Nya analytiska ansatser inom professionssociologin har som inledningsvis nämndes efterfrågats. Denna artikel svarar mot detta genom att använda en analysram som belyser differentiering inom lärarprofessionen. Till exempel Bellini och Maestriperi (2018) har alltså argumenterat för att professionella yrkesgrupper i dag är situerade i en kontext av differentierande processer som leder till ökad heterogenitet, både inom, mellan och bortom specifika yrkesgrupper, något som föreliggande artikel alltså styrker. Resultaten kan därmed förstås i termer av differentiering *inom* professionella yrkesgrupper (Bellini & Maestriperi, 2018). Det verkar som att yrkeskategorin lärare utifrån de olika typer av huvudmannakontexter de nu kan verka inom, i och med kommunalisering och friskolereformen, möter tämligen olika villkor i själva lärargärningen, men också i termer av att vara anställd. Dessa resultat resonerar med flera andra studier, exempelvis med diskussionen som Kjellström et al. (2016) för, kring lärares psykosociala arbetsmiljö, i ljuset av 1990-talsreformerna. De menar att ”trots att läraryrkets arbetsinnehåll till stor del präglas av villkor som delas av kåren i sin helhet finns det stora variationer i hur enskilda lärare skattar sin arbetssituation” (2016:53). Deras studie utfördes i Stockholmsområdet som känneteckas av en hög grad av konkurrens och bara inom detta område var variationer alltså tydliga. Skillnaderna förklaras dels med skolspecifik arbetsmiljö, dvs. objektiva skillnader i arbetsmiljö, dels med en individuell upplevelse av arbetsmiljön, alltså en subjektiv aspekt. Vi har också själva i tidigare publikationer diskuterat just välfärdsprofessionellt arbete, mer specifikt lärares arbete, i relation till begreppet differentiering (se till exempel Parding, Berg-Jansson, Sehlstedt, McGrath-Champ & Fitzgerald, 2017; Parding, McGrath-Champ & Stacey, 2017; Parding, McGrath-Champ & Stacey, 2020).

Vidare och som tidigare nämnts, har det alltid varit olika arbetsvillkor på tex. olika arbetsplatser och hos olika arbetsgivare. Och som Adams (2020:102) anför, ”internal divisions within professions” är inget nytt i sig. Men, förändrade villkor för professioner medför ”new challenges with implications for professional

collegiality, identity, and unification”. Vi menar med utgångspunkt i analysen av de genomförda intervjuerna att utifrån styrningsförändringar, såsom kommunaliseringen och friskolereformen, kan differentieringen och heterogeniteten antas ha ökat. Med olika villkor kan den kollektiva rösten inom professioner försvagas, vilket exempelvis Adams också diskuterar. Baserat på en empirisk analys av ingenjörers arbetsvillkor menar hon att det finns tecken på ”stratification, division, and even, at times, hostility, between professionals in managerial roles and employee roles” (Adams, 2020:102). Trots att Adams studie fokuserar professionella inom en och samma profession, men i olika typer av roller, och vi undersöker professionella inom en och samma profession och roll, finns likheter när det gäller just att de professionella förefaller verka i en styrningskontext av differentierande mekanismer. Detta kan potentiellt leda till intra-professionella uppdelningar och konflikter. Gällande lärarprofessionen har så kallade brain-drain diskuterats i form av en social stratifiering av olika grupper av lärare i relation till skolans uppdrag att tillhandahålla likvärdig utbildning. Exempelvis har Considine (2005) argumenterat för en differentieringstes i Australien, där den privata sektorn lockar till sig studiemotiverade elever medan den offentliga sektorns elevunderlag utgörs av mindre studiemotiverade elever, vilket medför att vissa grupper av lärare ägnar sig mer åt pedagogik och lärande, medan andra ägnar sig mer åt andra uppgifter som lite förenklat kan sägas vara socialarbetarrelaterade frågor. I svensk kontext uppmärksammar Kabrownik och Martinson (2014) samt Hansson och Gustafsson (2016) att olika skolor också attraherar olika grupper av lärare. Vissa typer av lärare söker sig till skolor med högpresterande elever till exempel. Denna differentiering skulle potentiellt kunna innebära spänningar mellan olika grupper av lärare, i likhet med vad Adams (2020) anför.

Resultaten i denna studie är av relevans för hur vidare forskning med fokus på villkor för professionella yrkesgrupper kan behöva riktas. Vi menar att resultaten innebär att både forskning om villkor i arbetslivet mer generellt, och, det vill säga generellt, och forskning om professionella yrkesgrupper mer specifikt behöver undersökas, förstås och förklaras, med utgångspunkt i dessa omständigheter. Inom det professionssociologiska fältet har det som tidigare nämnts under en tid efterfrågats mer kontextualiserade studier där specifika arbetsplatskontexter låts framträda (se till exempel Svensson, 2008; Muzio et al., 2013; Adams, 2015). Det kan också argumenteras för att inte bara specifik arbetsplatskontext utan även mer generell styrningskontext, såväl på lokal som regional och nationell nivå, behöver tas i beaktande då anställnings- och arbetsvillkor formar, men också formas av spatial samt temporal organisering av arbetet (se till exempel McGrath-Champ, 2010; Halford & Leonard, 2006). Detta har också visat sig i våra egna tidigare analyser (Parding, McGrath-Champ & Stacey 2020). Ett teoretiskt bidrag med denna artikel är därmed att identifiera och synliggöra olika dimensioner av arbets-

och anställningsvillkor, där den spatiala organiseringens vikt framträder. Denna ansats stöds av Ellem och McGrath-Champ (2012:359) som argumenterar för vikten av att synliggöra specifika kontexter: ”spatial specificity, in other words, *matters*”. Det är först när vi ser till vad en specifik arbetsplatskontext, men också den lokala, regionala och nationella kontext som omger denna arbetsplats, som vi kan förstå hur den formas och vad den påverkas av. Med andra ord, genom att beakta lokala, regionala, och också nationella styrningsvillkor, och andra mer samhälleliga lokala, regionala och nationella förutsättningar kan vi bättre förstå hur differentiering som process och heterogenitet som resultat formas i professionellt arbete. Vi kan med denna ansats förstå och förklara likheter, skillnader och förändringar. Ytterligare en aspekt att ta i beaktande framgent är att arbetet och villkoren i arbetet också kan påverka den omgivande kontexten, dvs. att se att påverkan går åt båda håll. McGrath-Champ, Herod och Rainnie (2010) refererar till den så kallade ’socio-spatiala dialektiken’ (Soja, 1989) och argumenterar för att arbete kan behöva studeras med utgångspunkt dels i att arbetet kan påverka omgivande sociala, ekonomiska och politiska relationer, dels tvärtom, dvs. att omgivande sociala, ekonomiska och politiska relationer påverkar hur villkoren i arbetet blir. Med utgångspunkt i denna argumentation behövs därför mer konkreta studier av professionella yrkesgrupper, såsom lärare, som tar såväl specifik organisatorisk kontext, som mer generell lokal och regional, men till viss del även nationell kontext i beaktande. På detta sätt kan professionens och de professionellas position i dessa interrelaterade kontextuella avseenden synliggöras. Detta innebär att det behövs djupgående fallstudier, där fallen går utöver den specifika arbetsplatskontexten, och inkluderar den ’community’ som arbetsplatsen är situerad i. Det är också av relevans, för att kunna teckna bredare penseldrag, att göra jämförande studier, där andra men liknande professionella yrkeskategorier inkluderas, även här kontextualiserade. Genom att göra det kan mer generella differentierande trender identifieras och diskuteras, det vill säga exempelvis hur liknande styrningsmässiga villkor faller ut, beroende på andra kontextspecifika faktorer.

REFERENSER

- Adams, T. L. (2015). Sociology of professions: international divergences and research directions. *Work, Employment & Society*, 29(1), 154–165. <https://doi.org/10.1177/0950017014523467>
- Adams, T. L. (2020). Professional employees and professional managers: conflicting logics, hybridity and restratification. *Journal of Professions and Organizations*, 7(1): 101-115. <https://doi.org/10.1093/jpo/joaa005>
- Bejerot, E., Forsberg Kankkunen, T., & Hasselblad, H. (2015). Två decennier av new public management: arbetsmiljön i skola och sjukvård. *Arbetsmarknad & arbetsliv*, 21(3): 23-41.
- Bellini, A., & Maestriperi, L. (2018). Professions within, between and beyond. Varieties of professionalism in a globalising world. *Cambio*, 8(16), 5–14. <https://doi.org/10.13128/cambio-24947>
- Berg-Jansson, A. & Engström, Å. (2017). Working together: critical care nurses experiences of temporary staffing within Swedish health care. A qualitative study. *Intensive and Critical Care Nursing*, 41, 3-10. DOI: 10.1016/j.iccn.2016.08.010

- Berg-Jansson, A. Engström, Å. & Parding, K. (2020). "What about learning? A study of temporary agency staffing and learning conditions in Swedish health care". *Journal of Workplace Learning*, 32(1): 63-75. <https://doi.org/10.1108/JWL-06-2018-0083>
- Bourgeault, I. -L., Benoit, C., & Hirschhorn, K. (2009). Introduction: Comparative perspectives on professional groups. *Current Sociology*, 57(4), 475–485.
- Brante, T. (2013). The professional landscape: The historical development of professions in Sweden. *Professions and Professionalism*, 3(2). <https://doi.org/10.7577/pp.558>
- Bäckström, P. (2021). Psyisk pårestning och samvetsstress i lärares arbetsliv. *Arbetsmarknad och arbetsliv*. Advanced online publication.
- Considine, G. (2005, 21–23 mars). "... it's more than just teaching: the changing nature of teachers' work". Paper presenterat vid *International Labour Process Conference*, Glasgow, Skottland.
- Ellem, B. & McGrath-Champ, S. (2012). Labor geography and labor history: insights and outcomes from a decade of cross-disciplinary dialogue. *Labor History*, 53(3): 355-372.
- Ellem, B. (2016). Geographies of the labour process: Automation and the spatiality of mining. *Work, Employment and Society*, 30(6): 932–948. doi:10.1177/0950017015604108.
- Evetts, J. (2006, 23–29 juli). *Organizational and occupational professionalism: The challenge of new public management*. Paper presenterat vid XVI World Congress of Sociology, Durban, Sydafrika.
- Fredriksson, A. (2009). On the consequences of the marketization of public education in Sweden: For-profit charter schools and the emergence of the "market-oriented teacher". *European Educational Research Journal*, 8(2), 299–310. doi.org/10.2304/eej.2009.8.2.299
- Fredriksson, A. (2010). *Marknaden och lärarna. Hur organiseringen av skolan påverkar lärares offentliga tjänstemannaskap*. (Doktorsavhandling). Göteborgs universitet.
- Freidson, E. (2001). *Professionalism. The third logic*. Oxford: Polity Press.
- Frostenson, M. (2011). Läraren som konkurrensmedel. *Kunskapskälla, stödperson eller icke-person? Utbildning och Demokrati*, 20(2), 27-48.
- Frostenson, M. & Englund, H. (2021). Styrteknologier och differentiering av den professionella praktiken - exemplet lärare. *Tidskriften arbetsmarknad och arbetsliv*, 27(4): 49-67.
- Fuller, M.G. & Löw M. (2017). Introduction: An invitation to spatial sociology. *Current Sociology*, 65(4): 469–491. <https://doi.org/10.1177/0011392117697461>
- Halford, S. & Leonard, P. (2006). Place, space and time: contextualizing workplace subjectivities. *Organization Studies*, 27(5): 657-676. <https://doi.org/10.1177/0170840605059453>
- Hanspers, K., & Hensvik, L. (2011). *Konkurrens och sysselsättning – En empirisk studie av fem marknader. Rapport 2011:12*. Stockholm: IFAU.
- Hansson, Å., & Gustafsson, J.-E. (2016). Pedagogisk segregation: Lärarkompetens i den svenska grundskolan ur ett likvärdighetsperspektiv. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 21(1–2).
- Hartman, L. (2011). Inledning och slutsatser. I L. Hartman (red.), *Konkurrensens konsekvenser. Vad händer med svensk välfärd?* (s. 9-31). Stockholm: SNS Förlag.
- Hensvik, L. (2010). *Competition, wages and teacher sorting: Four lessons learned from a voucher reform. IFAU. Working paper 2010:8*. Stockholm: IFAU.
- Hensvik, L. (2012). Competition, wages and teacher sorting: Lessons learned from a voucher reform. *The Economic Journal*, 122(561), 799-824.
- Karbownik, K., & Martinson, S. (2014). *Svenska högstadie- och gymnasielärares rörlighet på arbetsmarknaden. Rapport 2014:11*. Uppsala: IFAU.
- Kamp, A. (2016). Welfare professions in transition. *Nordic Journal of Working Life Studies*, 6(1): 1–6. <https://doi.org/10.19154/njwls.v6i1.4882>
- Karbownik, K., & Martinson, S. (2014). *Svenska högstadie- och gymnasielärares rörlighet på arbetsmarknaden, 2014:11*. Stockholm: IFAU.
- Kjellström, J., Almqvist, Y. B., & Modin, B. (2016). Lärares arbetsvillkor och hälsa efter 1990-talets skolreformer. *Arbetsmarknad och arbetsliv*, 22(1): 52–69.
- Larsson, P. & Löwstedt, J. (2021). Förändrar skolans styrning och ledning arbetsmiljön? Krav, inflytande och stöd i över- och underpresterande skolor. *Arbetsmarknad och arbetsliv*. 27 (2) Advanced online publication.
- Lindgren, U. (2013). Nyblivna lärares erfarenheter av sin lärarutbildning och upplevelser av första året i yrket. *Arbetsmarknad och arbetsliv*, 19(1): 25–38.
- Ljungblad, A.-M. & Näswall, K. (2009). Kan socialt stöd och coping mildra effekterna av stress på ohälsa? *Arbetsmarknad och arbetsliv*, 15(1): 27–46.
- Lundahl, L., Erixon Arreman, I., Holm, A.-S., & Lundström, U. (2014). *Gymnasiet som marknad*. Umeå: Boréa Bokförlag.
- Lärares Riksförbund (2011b). *Betygsättning under påverkan*. Stockholm: LR.

- Lärarnas Riksförbund (2014). *Så påverkar föräldrarna undervisningen* Stockholm: LR.
- McGrath-Champ, S., Herod A., & Rainnie A. (2010) (red.) *Handbook of Employment and Society: Working Space*. Cheltenham, UK: Edward Elgar.
- Muzio, D., Brock, D. M., & Suddaby, R. (2013). Professions and institutional change: Towards an institutionalist sociology of the professions. *Journal of Management Studies*, 50(5), 699–721. <https://doi.org/10.1111/joms.12030>
- Parding, K. & Berg-Jansson, A. (2016). Teachers' working conditions amid Swedish school choice reform. Avenues for further research. *Professions and professionalism*, 6 (1), 1-16. doi.org/10.7577/pp.1416
- Parding, K & Berg-Jansson, A; Sehlstedt, T; McGrath-Champ, S & Fitzgerald, S (2017). Differentiation as a consequence of choice and decentralisation reforms – conditions for teachers' competence development. *Professions and professionalism*, 7 (2). <http://dx.doi.org/10.7577/pp.1855>
- Parding, K. & Lundström, U. (2011). Lärares upplevelser av friskolereformen – effekter av marknadsiseringen av den svenska gymnasieskolan. *Tidskriften arbetsmarknad och arbetsliv*, 17 (4), 59-79.
- Parding, K; Maestriperi, L & Bellini, A (2021). Editorial: Heterogeneity among professions and professionals. *Professions & professionalism*. 11(1). <https://doi.org/10.7577/pp.4398>
- Parding, K; McGrath-Champ, S; Stacey, M (2017). Teachers, school choice and competition: Lock-in effects within and between sectors. *Policy futures in education*. 15(1):113 - 128. DOI: 10.1177/1478210316688355
- Parding, K; McGrath-Champ, S & Stacey, M (2020). Governance reform in context: Welfare sector professionals' working and employment conditions. *Current Sociology*, 69(1): 119-139. <https://doi.org/10.1177/0011392120909859>
- Parding, K; Sehlstedt, T; Johansson, A; Berg-Jansson, A & Jakobsson, M (2018). *Lärares arbetsvillkor i kontexten av marknadsisering, privatisering, val och konkurrens – beskrivande data*. Rapport. Luleå: Universitetsstryckeriet. ISBN: 978-91-7790-024-5 <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lu:diva-67117>
- Skolverket (2010). *Konkurrensen om eleverna. Kommunernas hantering av minskade gymnasiekullar och en växande skolmarknad, Rapport 346*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2011). *Skolmarknadens geografi. Om gymnasieelevers pendling på lokala och regionala skolmarknader*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2012). *Mapping the School Market. Synthesis of the Swedish National Agency for Education's School Market Projects*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2016). *Förändringar i skolmarknadens geografi mellan 2009 och 2014. Gymnasieelevers pendling på lokala skolmarknader*. Stockholm: Skolverket.
- Soja E. (1989) *Postmodern Geographies: The Reassertion of Space in Critical Social Theory*. New York: Verso.
- Svensson, L. G. (2008). Profesjon og organisasjon. In A. Molander & L. I. Terum (red.), *Profesjonsstudier* (s. 130–143). Oslo: Universitetsforlaget.
- Vlachos, J. (2011). Friskolor i förändring. I L. Hartman (red.), *Konkurrensens konsekvenser. Vad händer med svensk välfärd?* (s. 66-110). Stockholm: SNS Förlag.
- Yin, R. (1994). *Case Study Research: Design and Methods*. Thousand Oaks, CA: SAGE.

ABSTRACT

In the education sector – the empirical context of this paper – the welfare sector governance changes of the 1990s primarily manifested via the municipalization and the school choice reform. In practice, this means that there are a number of employing actors today, public and private. For the teachers, this means changed prerequisites and conditions in and for work. In this paper, we discuss teachers' conditions for work as they relate to the current governance circumstances, using Sociology of professions, with a specific focus on the concept of differentiation, as well as drawing on labor geography.

Keywords: teachers, working conditions, governance, differentiation, heterogeneity, spatial organisation